

УДК 342(477)"1848/1914"

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3478557>

Н.О. БОНДАРЕНКО,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Київського національного торговельно-економічного університету,

кандидат юридичних наук, м. Київ, Україна; e-mail: bondarenko.natalia@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9370-301X>

НАБУТТЯ ДОСВІДУ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГАЛИЦЬКИМИ УКРАЇНЦЯМИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ (1848–1914 РОКИ)

N.O. BONDARENKO,

Ass. Professor, Chair of General Law Disciplines,

Kyiv National University of Trade and Economics, Ph.D. in Law,

Kyiv, Ukraine; e-mail: bondarenko.natalia@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9370-301X>

GAINING EXPERIENCE OF PARLIAMENTARY ACTIVITY BY GALICIAN UKRAINIANS AND ITS IMPORTANCE IN THE FORMATION OF NATIONAL JUSTICE (1848–1914)

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

На прикладі парламентського досвіду галицьких українців розкриваються особливості формування національної правосвідомості, правової культури та українсько-польського протистояння у період з 1848 по 1914 рр. Наводяться відомості про виборчі кампанії до крайового Галицького сейму та австрійського парламенту, що ґрунтувалися на локальному та національному законодавстві й призводили як до загострення міжнаціонального протистояння в "Королівстві Галиції та Лодомерії", а також і до вирішення низки практичних проблем. Схарактеризовано діяльність українських депутатів К. Левицького, Є. Олесницького, Є. Петрушевича, Ю. Романчука, Г. Яхимовича у стінах імперського парламенту та крайового сейму як важливу складову перетворення української спільноти у свідому своїх політичних інтересів націю.

Ключові слова: "весна народів"; Галицький сейм; рейхстаг; парламентаризм; українсько-польські стосунки

***

Problem statement. "The experience" category is an indicator that reflects how useful the work of the certain subjects can be. The usefulness of parliamentary experience lies in the implementation of political platforms and the ability to effectively manage all spheres of public life. The experience of parliamentarism of Galician Ukrainians is actually today, because they have transformed the region into "Ukrainian Piedmont", have become the political elite that led the people, arousing confidence in them, forming justice and laying the foundations of the nation's self-identification. However, at present, there is no comprehensive study of the experience of parliamentary activity of Ukrainians in the Habsburg Empire in the period from 1848 to 1914, with an analysis of changes in their legal system and its impact on the general level of culture of the Galychna. **Methods.** The research method is General scientific dialectical, historic-legal, comparative methods. **The purpose** of our work is to characterize the acquisition of parliamentary experience by Galician Ukrainians in the period from 1848 to 1914. **Results.** Its novelty is to establish a connection between the first experience of the parliamentary struggle of Galician Ukrainians from 1848 to 1849 and their transition from the cultural stage of the national awakening. With the activities of the Galician Regional Seimas of 1861, we have linked the formation of elements of parliamentarism in Ukrainian society. The study found that the rise in the level of national consciousness of Ukrainians in the 1870s exacerbated the Polish-Ukrainian conflict in Galicia. We have singled out the peculiarity of Galician Ukrainians as subjects of the electoral process. **Conclusions.** So, our research gives grounds to claim that since 1848 the Ukrainian community has undergone an important path of change in the legal consciousness, which consisted in the transition from cultural activity of national awakening to parliamentary struggle in 1848, the formation of the principles of parliamentarism with the beginning of activity of the

Galician Regional Seimas in 1861 and the emergence of the Ukrainian nation, that is fully aware of state interests after the parliamentary reform of 1907.

Key words: "peoples' spring"; Galician Sejm; Reichstag; parliamentarism; Ukrainian-polish relations

Постановка проблеми

Корисність парламентського досвіду полягає у реалізації політичних платформ та здатності ефективно управляти усіма сферами суспільного життя [1, с.206]. Досвід парламентаризму галицьких українців є актуальним сьогодні бо вони перетворили край на "український П'ємонт", стали тією політичною елітою, що повела за собою народ, викликаючи в нього довіру, формуючи правосвідомість і закладаючи підвалини самоідентифікації нації. Однією з перешкод на цьому шляху стали польсько-українські відносини, які і сьогодні не позбавлені гостроти. Польські дослідники наразі акцентують увагу на подіях II Світової війни, хоча насправді напруження цих стосунків виникло набагато раніше, в XIX ст., коли обидва народи опинилися в межах однієї провінції "Королівства Галиції та Лодомерії". Зазначена проблематика не є повністю дослідженою, бо міжнародні відносини в краї знаходилися під впливом діючого законодавства, що вимагає свого висвітлення.

Серед вітчизняних дослідників правового становища галицьких українців в імперії Габсбургів в XIX – першій половині XX століть варто відмітити ґрунтовну працю з історії держави та права України за редакцією В. Гончаренка [2], де висвітлено найважливіші події державно-правового розвитку України. В ній проаналізовано ідею державної автономії західноукраїнських земель та названо причини її невдачі; засади шовіністичної антиукраїнської політики у мовному питанні, розвитку освіти і культури, яка тільки посилилася після створення галицького крайового сейму у 1861 році. В свою чергу, І. Чорновол звертає увагу на депутатів цієї представницької установи, що входили до її складу в період з 1861 по 1914 роки [3]. І. Бойко характеризує творчий і громадсько-політичний шлях греко-католицького священника Г. Яхимовича, котрий зробив великий внесок у національне пробудження Галичини, відзначено його участь у діяльності Головної руської ради як важливий поштовх для формування національної свідомості галичан у XIX столітті [4]. Л. Федик аналізує правову культуру учасників виборчого процесу у Східній Галичині кінця XIX – початку XX століття в якому відзначено низький його рівень через великий відсоток неписьменності населення, складні міжнародні суперечності та

значні зловживання з боку влади [5]. В. Євдокимов висвітлив інститут представницької демократії в Австро-Угорській імперії та залучення до виборчого процесу українців, їх активну участь в дебатах галицького сейму на фоні міжнародного протистояння [6, 7]. Фактологічні відомості щодо роботи найзначніших парламентарів крайового сейму К. Левицького та Є. Олесницького були докладно вивчені А. Стечишиним [88] та Б. Тищиком [9].

Слід звернути увагу й на роботи іноземних дослідників, в яких, наприклад, передісторія створення Галицького сейму розглянута Л. Вульфом (Larry Wolff, 2010) [10]; реформи в Австрійській імперії 1848–1849 років та залучення селян до парламентської діяльності досліджена К. Стаутер-Хальстед (Keely Stauter-Halsted, 2004) [11]; українсько-польське протистояння в Галичині у 1870 році, та спроба пояснити його причини – А. Марковіц та Ф. Сісін (Andrei Markovits and Frank Sysyn, 1982) [12]. Проте, у зв'язку з його актуальністю потребує більшого поглиблення досі відсутнє дослідження досвіду парламентської діяльності українців імперії Габсбургів в період з 1848–1914 рр. з аналізом зміни їх правосвідомості та її впливом на загальний рівень культури галичан і Наддніпрянщини.

Тому, метою статті є характеристика набуття парламентського досвіду галицькими українцями в період з 1848–1914 рр. Її новизна полягає у встановленому взаємозв'язку між першим виборчим досвідом галицьких українців 1848–1849 рр. та їхнім переходом від культурницького етапу національного пробудження до політичного. Завданням роботи є дослідження першого досвіду парламентської боротьби галицьких українців та його впливу на формування елементів парламентаризму в Галицькому крайовому сеймі; характеристика взаємозв'язку між зростанням рівня національної свідомості українців по мірі залучення їх до виборчого процесу, політики.

Перший досвід парламентської боротьби галицьких українців

У 1772 році за першим поділом Речі Посполитої Галичина стає складовою Австрійської імперії, яка здійснювала колоніальну політику в краї, хижацькими засобами експлуатувала його економічні ресурси, а західноукраїнське населення зазнавало постійного національного

гноблення [2, с.381]. Більша частина західноукраїнських земель була об'єднана в адміністративно-територіальну одиницю "Королівство Галиції та Лодомерії".

У 1775 р. у Галичині був заснований провінційний становий сейм, в якому засідали представники трьох станів – магнати, лицарі і представники найбільших королівських міст. Так, сейми скликалися у Львові протягом 1782–1792 р. та 1817–1839 рр., проте його компетенція і діяльність цілком переконають, що цей орган влади відповідав ідеалам шляхетського парламентаризму, притаманного країнам Західної і Центральної Європи у середні віки та ранньомодерну епоху [3, с.32; 10, с.131–132]. Цей сейм не мав нових політичних підходів та був зовнішньою поступкою залучення шляхти і магнатів до вирішення державних справ в умовах абсолютизму.

Край існуванню галицького станового сейму поклала революція 1848 р. Під час "весни народів" австрійській імператор змушений був скликати парламент, який одразу перетворився на арену гострих суперечок довкола вирішення національного питання. Саме тоді українська спільнота набула першого досвіду парламентаризму. У скликаному 06.07.1848 р. Австрійському парламенті (рейхстазі) інтереси українців представляли 39 із 96 депутатів від Галичини, з яких 27 були селянами, 9 – священики, 3 – представники від інтелігенції.

Першочерговим завданням рейхстагу стала розробка та прийняття конституції держави. До складу конституційної комісії увійшли кращі юристи, політики на чолі з міністром внутрішніх справ Австрії Ф. Піллесдорфом [13, с.93]. Г. Яхимович став єдиним представником українців в цій комісії, маючи великий авторитет як визначний науковець і представник греко-католицького духовенства. В парламенті українські депутати проявили активну позицію у питаннях безоплатного скасування кріпацтва, поліпшення становища селян, а також зареєстрували петицію з 15 тисячами підписів з вимогою поділу Галичини на польську та українську частини [4, с.216–218].

У 1849 р. австрійський уряд спромігся придушити революційні події, встановивши реакційний режим та розпустивши рейхстаг. 31.12.1851 р. імператор видав патент, який скасував Конституцію 1849 р. Значення тих подій полягало в тому, що революція спонукала західноукраїнську інтелігенцію перейти від культурницької діяльності (її уособлювали організації греко-католицьких священиків у Перемишлі, "Русь-

ка трійця") до політичної із захисту крайової автономії.

Формування елементів парламентаризму в Галицькому крайовому сеймі

В подальшому в імперії Габсбургів тривав процес конституційних перетворень, одним із результатів якого стало створення крайових сеймів, зокрема, Галицького. Так, 26.02.1861 року імператор санкціонував патент, у відповідності до якого було скликано провінційні Сейми які мали представництво в Державній раді у Відні [11, с.68]. Правову основу функціонування Галицького сейму визначали Крайовий статут та Сеймова виборча ординація. Ці акти передбачали вибори за куріальною системою, що забезпечувала перевагу поляків під час виборів у Галичині. Соціальна структура українського населення Галичини зумовила зосередження усієї маси виборців у четвертій курії, що об'єднала послів від сіл і містечок, яких ніколи не було більше 15 осіб у загальній кількості 150 депутатських місць [5, с.55]. Отже, конституційні перетворення мали ряд недоліків, проте сприяли переходу до більш цивілізованого способу вирішення міжнаціональних відносин, що знайшло своє відображення після 1861 р. у стінах крайового Сейму.

Повноваження Крайового сейму були досить обмеженими і зводилися до законодавчої, управлінської і контрольної функцій. Так, законодавча ініціатива в основному стосувалася господарської сфери і здійснення обмеженого контролю за діяльністю намісника. Останній призначався імператором і не ніс політичної відповідальності перед сеймом [6, с.19].

Сесія крайового сейму розпочиналася урочистими богослужіннями як у польському костелі, так і Соборі Святого Юра, що свідчило про значимість українського елементу в його складі.

Галицький крайовий сейм мав усі атрибути парламенту, починаючи від органів управління і закінчуючи нормами законотворення. До його керівного складу входили: маршалок, віце-маршалок, чотири секретарі, три квестори і ревізори. Традиційно сейм очолював маршалок, якого обирали серед поляків, а на посаді його затверджував імператор. Віце-маршалком зазвичай призначали українця, який за посадою слідував за регламентом та вів засідання у випадку відсутності маршалка.

Проявом існування системи парламентаризму в Галицькому сеймі стало законодавче закріплення основних повноважень його послів. Участь у засіданнях сейму була обов'язковою,

а самі посли мали входити до складу його комітетів та комісій. Якщо посол пропускав засідання, або обрався депутатом іншого сейму, то маршалок міг зареєструвати постанову з вимогою з'явитися у 14-денний термін чи надати відомості про себе. Якщо ця постанова ігнорувалася, то рішенням Крайового сему ставилося питання про позбавлення цього посла повноважень і обрання замість нього нового депутата [6, с.20].

Важливих змін зазнала виборча система Австро-Угорської імперії за Конституцією від 21.12.1867 року, відповідно якої парламент країни складався відтепер з двох палат: Палати панів (Сенат) та Палати послів (Державна Рада). До верхньої палати входили 250–300 осіб, які призначалися імператором з числа крупних магнатів, поміщиків та представників кліру. Нижня палата послів обиралась за п'ятикуріальною системою на основі майнового цензу: до першої курії належали великі землевласники, до другої (міської) – духовенство, службовці, вчителі, адвокати, лікарі; третя представляла купців та фабрикантів; четверта – сільські громади; п'ята – доросле населення, яке сплачувало більше 8 крон податку [8, с.33].

Куріальна виборча система мала ряд недоліків, що негативно позначилися на становищі українців: по-перше, вона позбавляла українців можливості мати значне національне представництво в австрійському парламенті, а, по-друге, сприяла польській спільноті Галичини проводити вибори з масовими порушеннями, на чому слушно зауважує в своєму дослідженні А.В. Стечишин. При цьому в Австро-Угорщині українці були четвертою за чисельністю національною групою, яка складала 13,21 % населення, але згідно з австрійським законодавством мали лише 6,4 % мандатів, тобто один мандат на 109 тисяч осіб українського населення [8, с.34].

Варто відзначити, що політична активність галичан впливала на рівень їх правової культури яка, як слушно зауважує Л.Б. Федик, також залежала і від економічних, національно-релігійних та міжнаціональних (польсько-українських) відносин [5, с.54]. Дослідниця справедливо вказує, що у складних та нерівноправних економічних умовах, а також при національній та релігійній дискримінації у галичан виявлялися окремі елементи правового нігілізму, ситуації, коли більшість людей не знала або не розуміла закону, скептично ставилася до законодавства, не вірила у об'єктивність законів.

Зростання рівня національної свідомості українців у 1870-х роках

У XIX столітті Галичина стає основним центром польсько-українських відносин, що виходило з наявного тут конституційного устрою та ідей парламентаризму. Дослідник краю В.А. Євдокимов виокремлює дві основні причини між-національного політичного протистояння: по-перше, особливість національного та соціального розвитку краю. Так, у королівстві Галичини та Лодомерії з Великим князівством Краківським яке займало площу 78,493 кв. км. територія східної Галичини, де етнічну більшість складали українці становила 55,535 кв. км. Тобто, територія з етнічно українським населенням була більшою. Що стосується демографічної ситуації, то згідно з переписом населення на початку 1870-х років тут проживало близько 5,5 млн. осіб. В адміністративному відношенні цей край поділявся на 81 повіт, з яких 30 становили Західну Галичину, населену переважно польським населенням, і 51 повіт – Східну Галичину, населену здебільшого українцями [7; 12, с.86]. Цікаві данні щодо людності населення Галичини містяться ще в одному дослідженні. Так, згідно австрійського перепису 1880 року, в Східній Галичині вже проживали 2 427 234 українців, 801 629 поляків, 521 903 євреїв, 36 170 – інші національні групи. В Західній Галичині проживало 1 896 375 поляків, 89 308 українці, 164 029 євреїв, 9 763 осіб відносилися до інших національних груп [14, с.231]. Як бачимо, в Східній Галичині переважало українське населення, а в Західній – польське.

Другою причиною польсько-українського протистояння стало зростання рівня національної свідомості українців. Вже в 1876 році українці створили перші місцеві виборчі комітети які закликали до "моральної боротьби". Варто відзначити, що на цьому етапі організації виборчої кампанії польські депутати вже мали більш складні організаційні структури як, наприклад, Центральний передвиборчий комітет [5, с.56].

В 1870-х рр. в Галичині найбільш широку підтримку в українського населення отримують представники москвофільської і народовської течій [9, с.247]. Проте, вже в другій половині десятиріччя москвофільська течія втрачає народну підтримку, що засвідчили вибори до парламенту: замість 16-х послів, яких "Руська рада" здобула на виборах у австрійський рейхстаг у 1873 році, у 1879 році вона отримала лише трьох.

З позитивної сторони Є. Олесницький, відомий юрист і політичний діяч тих часів, згадує

вибори до Галицького крайового сейму 1883 р. Тоді москвофіли стрімко втрачали довіру населення, а тому вирішили об'єднатися з народо-вцями. Із 40 кандидатів від обох течій до місце-вого представницького органу було обрано 6 народо-вців, а 5 послів-русинів були рекомендо-вані владою. Отже, 11 депутатів-українців опи-нилися в Галицькому сеймі, а решта були поля-ки. Проте, Є. Олесницький критикує те зібрання сейму через пасивність, бо "...не було ні одної замітнішої української промови, ані внесення" [9, с.248]. Схвально він відгукнувся лише про роботу Галицького сейму 1889 року скликання. Тут було збільшено представництво послів-українців до 16 осіб, які "засипали сейм своїми життєвими й пекучими справами..., їх промови були дуже різкі й рішучі..." [9, с.249]. Намісник краю польського походження К. Бадені у 1890 році запропонував українським послам Ю. Рома-нчуку, М. Січинському, О. Барвінському, М. Ко-ролю створити власну партію задля досягнен-ня компромісу з поляками. Барвінський та Романчук позитивно сприйняли цю ідею, що було оформлено як політика "Нової ери". Сам Є. Олесницький негативно до неї поставився, бо критикував народо-вців за будь-які компро-міси з поляками. Вибори до австрійського пар-ламенту 1891 року підтвердили побоювання Є. Олесницького: замість підтримки народо-вців, поляки пропустили до парламенту тільки п'ять їх представників.

Галицькі українці як суб'єкти виборчого процесу

У 1895 році пройшли чергові вибори до Га-лицького крайового сейму, про які Є. Олесниць-кий писав, що "...Австрія віддала цілком Гали-чину у польські руки., в Австрії немає для нашого народу ніякої будучності, ніякої надії..." [9, с.249]. Є. Олесницький сам був кандидатом у послі Галицького сейму від Жидачевського та Стрийського повітів. Через численні махінації і фальсифікації, не дивлячись на масову його підтримку з боку населення, переміг з відривом у 3 голоси поляк, що перебував на посаді голо-ви місцевого суду. Ґрунтовно виборчий процес цього періоду досліджений в роботі Л.Б. Федик, котра вказувала, що одним із важливих етапів виборів була передвиборча боротьба, яка в Га-личині наприкінці XIX–XX століттях проводило-ся у формі вічевих зборів. На них керівництво українських партій застерігали своїх прихильни-ків не вживати під час виборів силових методів, погроз щоб їх не використала влада для об'ру-нтування репресії проти українських сил. Це

свідчило про знання кандидатами у депутати законодавства та можливих наслідків його по-рушення. Кандидати у депутати закликали до одностайного виступу усіх верств українського населення – селян, міщан, робітників та інтелі-генції для досягнення мети. За допомогою цих зібрань українські кандидати в депутати нама-галися підняти свідомість та активність усіх верств населення. Однак, передвиборча агіта-ція українських політичних партій проводилася нерівномірно у різних виборчих округах: переш-кодою цьому була нестача коштів, підготовле-них агітаторів, а також залякування з боку міс-цевої влади [5, с.55].

Для Галичини традиційними стали численні зловживання і правопорушення під час виборів. Л.Б. Федик пояснює таку ситуацію нестабільним розвитком українського руху, його невідготовле-ністю до легальної політичної діяльності, слабкі-стю української інтелігенції, зосередженістю на національно-культурних питаннях, тобто низь-ким рівнем правової культури галичан [5, с.56].

Низька правова культура українського насе-лення обумовлювалася також неписьменністю населення. Так, станом на 1900 рік 63,8 % насе-лення було неписьменним, через що голосуван-ня проходило усно і відкрито: кожен виборець перед комісією мав назвати ім'я кандидата. За-пис вів хтось із членів комісії. Нечітка вимова, переплутане ім'я могли стати приводом для ви-знання голосу недійсним. Безграмотність украї-нських виборців породжувала ще одну техноло-гію фальсифікації виборів – видачу виборцям вже заповнених виборчих листів з прізвищами проурядових кандидатів.

Під час самих виборів залучали так званих "агітаторів", які залякували виборців, засто-сували фізичну силу, щоб позбавити можливо-сті проголосувати. Завдяки таким технологіям, близько 10 % виборців так і не потрапляли на голосування. Для збільшення кількості голосів до виборців записували неповнолітніх, злочин-ців, неіснуючих осіб. Важливим аспектом вибо-рчих зловживань стали факти підкупу, обіцянки сприяти вирішенню справи в суді (або ж, навпа-ки, ускладнення її перебігу). У разі потреби ви-знавалися недійсними голоси, які перешкоджа-ли перемозі бажаного кандидата.

Окрім факторів порушень законності на ви-борах серед українців були випадки продажу голосів. Таке явище отримало назву "хрунівст-ва". Політична преса намагалася боротися з цим явищем, друкуючи прізвища таких осіб, насам-перед з інтелігенції. Така поведінка українців

свідчила про повагу до закону та бажання діяти в його межах. Виборчі правопорушення українці фіксували у протестах, однак, ні польська адміністрація ні австрійський уряд на них не реагували.

Під час виборів 1897 року у Східній Галичині було вбито 8 осіб, поранено 29, заарештовано 149. Спробою українців законодавчим шляхом зменшити кількість зловживань під час виборів була пропозиція запровадити національний кадастр в округах, бо за таких умов виборці могли б вільно обирати кандидатів від різних партій.

Українські депутати завжди підтримували міцний зв'язок з виборцями. Так, Є. Олесницький, виконуючи повноваження посла Галицького сейму, у 1905 році виступив з промовою про роботу української фракції "Руський клуб". Виборці схвалили діяльність фракції, а народова газета "Діло", навіть дала свої вибачення за безпідставну критику клубу [9, с.252].

Активну позицію посіли українці і в стінах австрійського парламенту. Так, 20.03.1906 року під час виступу в рейхстазі український депутат Ю. Романчук вніс наступні пропозиції до проекту виборчого закону: розподіляти мандати не за територіальними, а за національними виборчими округами; в остаточному розподілі мандатів визнавати "індивідуальності людини як найціннішого капіталу"; усунути нерівності Галичини відносно інших країв і в той же час відмовитись від "відкритого сприяння польському елементу" всередині краю; вдосконалити положення про виборчі комісії з метою усунення виборчих шахрайств; створити верховний виборчий трибунал для розслідування зловживань [5, с.56].

Галицькі українці у виборчій реформі 1907 року

У 1907 році Віденський парламент здійснив реформу виборчого права, від якої українці мали певні позитиви. Так, завдяки закону про ліквідацію системи виборчих округів та запровадження принципу загальності виборчого права, українці втричі збільшили своє попереднє парламентське представництво. Про високий рівень довіри новим змінам свідчила явка виборців на рівні 85 % [5, с.57]. Серед українських депутатів був Є. Олесницький, виступи якого характеризувалися надзвичайною активністю та актуальністю з питань відкриття українського університету у м. Львів, створення коронного краю у Галичині для українців, здійснення освітньої та аграрної реформ [9, с.257].

26.01.1907 року австрійський парламент прийняв закон "Про карно-правові постанови

для охорони свободи виборів і зборів". Новий закон запровадив кримінальну відповідальність за порушення виборчого права, а саме: підкуп виборців; прилюдне пригощання виборців стравами та напоями; примушення до невиконання обов'язку голосувати чи голосувати неналежним чином; поширення неправдивої інформації на виборах; фальсифікація виборів; неналежне виконання виборчого права; псування виборчих документів; порушення таємниці виборів; погрози кандидатам в депутати; скоєння проти кандидатів в депутати протиправних дій; скоєння проти виборчої комісії протиправних дій. Покарання за відповідні злочини передбачали арешт на строк від одного тижня до 6 місяців; за пригощання виборців в шинках чи інших публічних місцях стягувався грошовий штраф від 10 до 20 крон, за незаконну участь у виборах на особу накладався штраф у 200 крон, за доведення факту виборчого хабара винна особа підлягала ув'язненню.

Парламентські вибори 1907 року проходили в умовах складної політичної боротьби з порушеннями прав виборців та купівлею їх голосів. Характерним прикладом тієї виборчої кампанії стали міста Коломия, де вчасно не роздали 3000 виборчих бюлетенів, і Самбор, де порушення привели до влади австрійського міністра графа Дзедушицького, який активно протидіяв створенню українських шкіл на Галичині. Під час виборів жандарми ходили від дому до дому і видавали виборцям бланки, в які вже було внесено прізвище міністра [8, с.34].

За результатами виборів до австрійського парламенту увійшли 32 українські депутати серед яких були 12 адвокатів, що свідчило про високий фаховий рівень представництва. Місця у рейхстазі розподілилися таким чином, що німці отримали 230 депутатських місць, чехи – 108, поляки – 79, словенці – 18, італійці – 18, хорвати – 10, румуни – 6, євреї – 4, серби – 2 [8, с.35]. Отже, українці зайняли в австрійському парламенті четверте місце серед інших національних представництв. Українські депутати К. Левицький, Є. Олесницький, Є. Петрушевич набули значної ваги серед австрійського політикума. Галицькі депутати створили фракцію Український клуб. Вони подали 2 офіційних заяви, проголосили 10 промов, винесли 18 загальних і 15 спеціальних поправок, надали 84 запити з податкових питань, у сфері порушення австрійською владою прав українців, зокрема права на використання української мови. Найбільшу активність в парламенті проявив К. Левицький,

який звернув увагу на скрутний стан галицьких селян, вимагав для них зниження податків. 27.06.1908 року К. Левицький звертається із запитом до Міністерства юстиції щодо численних фактів порушень галицьким судами австрійського законодавства. Інший запит стосувався подій у Львівському університеті від 01.07.1910 року, що призвели до трагічної смерті українського студента А. Коцака та судового процесу над українськими студентами, яких несправедливо звинувачували в організації масових заворушень [8, с.36–37].

За результатами виборів 1911 року до австрійського парламенту потрапили 24 депутати-українці, серед яких було багато відомих політичних діячів: К. Левицький, Т. Старух, Л. Цегельський, М. Король, Т. Кормош, К. Трильовський, М. Лагодинський, В. Бачинський, Є. Петрушевич, І. Макух, А. Горбачевський та ін.

Актуальним питанням в стінах парламенту стало відкриття українського університету у м. Львів. Так, у виступі від 25.01.1911 року К. Левицький зазначав, що єдиним способом справедливого та взаємовигідного для українців і поляків розв'язання проблеми є поділ Львівського університету на два – польський та український. На цій підставі австрійський уряд підготував проект імперського указу від 27.12.1912 року який передбачав заснування українського університету до початку 1916 року.

З метою обговорення кризової ситуації у відносинах між поляками та українцями цісар Ф. Йосиф запросив до себе на розмову К. Левицького, якого в колах називали "майстром компромісу". Згодом К. Левицький згадував, що під час розмови "цісар запитував мене про прихильність супроти домагань руського (українського) народу та виказував непохитну надію, що сей народ у недовгій часі дійде до незалежних йому прав" [8, с.37]. Цікавою є та обставина, що імператор прислухався до пропозицій К. Левицького і наказав керівництву сейму внести поправки і доповнення до виборчої і сеймової реформи. Українська депутатська фракція, у свою чергу, теж пішла на компроміс і приступила до обговорення проекту виборчого закону за яким передбачалося обирати до сейму 228 послів, із них 62 мали представляти українське населення краю. Депутатам-українцям також надавалась посада одного із двох заступників маршалка сейму та керівництво двома з восьми депутатських комісій.

08.07.1914 року цісар санкціонував новий виборчий закон, відповідно якого була збережена

куріальна система виборів, а українцям був гарантований 61 мандат, що становило 27,2 % від складу сейму. Також запроваджувався національний кадастр, що позбавляло в подальшому вибори міжнародної боротьби. Зазначені зміни так і не були впровадженні в життя через початок I Світової війни.

Висновки

1. Революційні події в Австрії 1848–1849 років сприяли демократизації суспільно-політичного життя, появі нових інституцій – Конституції (брав участь у розробці Г. Яхимович), парламенту, важливим елементом яких стає і українська спільнота, набуваючи перший досвід парламентської боротьби. Це стало поштовхом до переходу від культурницької діяльності національного пробудження українців до політичної – у стінах парламенту.

2. Формування елементів парламентаризму в українському суспільстві розпочалося із діяльністю Галицького крайового сейму від 1861 року, бо до його органів представництва і управління входили українські депутати, котрі брали безпосередню участь у нормотворчому процесі, а за порушення своїх повноважень позбавлялися мандата.

3. Зростання рівня національної свідомості українців у 1870 рр. зробило Галичину основним центром польсько-українського протистояння, в якому представники українства від різних політичних течій (москвофільської, народовської) знаходили вихід в об'єднанні під час виборів, отримуючи від того позитиви у вигляді більшої підтримки з боку населення та відповідно збільшення представництва в Галицькому сеймі.

4. Як суб'єкти виборчого процесу, з одного боку, галицькі українці виявляли низький рівень правової культури через численні зловживання з боку влади правами виборців, нестабільність розвитку українського руху, неписьменністю більшості населення. З іншого боку, галичани проявляли повагу до закону та діяли в його межах.

5. Виборча реформа в Австро-Угорській імперії 1907 р., що була здійснена під тиском мас, в тому числі і українських політичних акцій, дала позитивні зрушення: було запроваджено принцип загальності виборів; втричі збільшено представництво українців в парламенті; вперше в стінах парламенту була сформована українська фракція, яка активно вирішувала податкові, освітні і соціальні питання.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження проведено відповідно до теми-тики науково-дослідної роботи кафедри загаль-

ноправових дисциплін Київського національно-го торговельно-економічного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Yarovoy T. S. The formation of parliamentarism and it's impact on the development of democracy and formation of institute of the public administration. *Public management*. 2017. № 1. P. 204–215.
2. Історія держави і права України : підручник: у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка та ін. Київ: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. Т.1. 656 с.
3. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів: Тріада, 2010. 224 с.
4. Бойко І. Григорій Яхимович – видатний громадський і політичний діяч: віхи життя та роль у національному відродженні Галичини в першій половині XIX століття. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 66. С. 215–226.
5. Федик Л. Правова культура учасників виборчого процесу у Східній Галичині кінця XIX – початку XX століття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2018. № 5. С. 53–59.
6. Євдокимов В. Правові засади системи парламентаризму Австро-Угорщини та особливості її реалізації в Галичині. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2018. № 5. С. 18–21.
7. Євдокимов В. Нормотворча діяльність Галицького сейму та розв'язання україно-польського протистояння. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція*. 2018. Вип. 31. С. 4–7.
8. Стечишин А. Депутатська діяльність Костя Левицького в Австрійському парламенті. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 1. С. 32–38.
9. Тищик Б. Євген Олесницький – правник, політик, парламентарій та галицькі соціально-політичні реалії другої половини XIX - початку XX століття. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 242–263.
10. Larry Wolff, *The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture*. Stanford University Press. 2010. P. 131–132.
11. Keely Stauter-Halsted. *The Nation in the Village: The Genesis of Peasant National Identity in Austrian Poland 1848–1914*. Cornell University Press. 2004. P. 68.
12. Andrei S. Markovits and Frank E. Sysyn. *Nationbuilding and the Politics of Nationalism Essays on Austrian Galicia*. Harvard University Press. 1982. P. 86.
13. Гриб Н. Австрійська конституція 1848 р.: політико-правові передумови прийняття, структура та основні положення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. Вип. 56. С. 92–102.
14. Даньків Й., Остап'юк М. Іван Франко – аналіз господарської діяльності королівства Галичини і Володимирії Угорської імперії кінця XIX – початку XX століття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 2 С. 231–234.

REFERENCES

1. Yarovoy, T. S. (2017). The formation of parliamentarism and it's impact on the development of democracy and formation of institute of the public administration. *Public management*, (1). 204–215.
2. Tatsiy, V. YA., Rohozhyn, A. Y., & Honcharenko, V. D. et al. (Eds.). (2003). *Istoriya derzhavy i prava Ukrainy* [History of the State and Law of Ukraine]. Pidruchnyk: u 2 t. Kyiv: Kontsern "Vydavnychy Dim "In Yure". T.1 (in Ukr.).
3. Chornovol, I. (2010). *199 deputativ Halyts'koho seymu* [199 deputies of the Galician Seim]. L'viv: Triada (in Ukr.).
4. Boyko, I. (2018). Hryhorii Yakhymovych – vydatnyy hromads'kyi i politychnyy diyach: vikhy zhyttya ta rol' u natsional'nomu vidrodzhenni Halychyny v pershiy polovyni XIX stolittya [Hryhorii Yakhimovich - a prominent public and political figure: milestones of life and role in the national revival of Galicia in the first half of the nineteenth century]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya yurydychna*, (66). 215–226 (in Ukr.).
5. Fedyk, L. (2018). Pravova kul'tura uchasnykiv vyborchoho protsesu u Skhidniy Halychyni kintsya XIX – pochatku XX stolittya [Legal culture of participants in the electoral process in Eastern Galicia at the end of XIX – beginning of XX century]. *Naukovo-informatsiynny visnyk Ivano-Frankivs'koho universytetu prava imeni Korolya Danyla Halyts'koho. Seriya: Pravo*, (5). 53–59 (in Ukr.).
6. Yevdokymov, V. (2018). Pravovi zasady systemy parlamentaryzmu Avstro-Uhorshchyny ta osoblyvosti yiyi realizatsiyi v Halychyni [Legal principles of the Austro-Hungarian parliamentary system and features of its

- implementation in Galicia]. *Naukovo-informatsiyyny visnyk Ivano-Frankivs'koho universytetu imeni Korolya Danyla Halyts'koho. Seriya: Pravo*, (5). 18–21 (in Ukr.).
7. Yevdokymov, V. (2018). Normotvorcha diyal'nist' Halyts'koho seymu ta rozv'yazannya ukrayino-pol's'koho protystoyannya [The rulemaking activity of the Galician Seimas and the resolution of the Ukrainian-Polish confrontation]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: yurysprudentsiya*, (31). 4–7 (in Ukr.).
  8. Stechyshyn, A. (2019). Deputat-s'ka diyal'nist' Kostya Levyts'koho v Avstriys'komu parlamenti [Kosty Levytsky's deputy activity in the Austrian Parliament]. *Byuleten' Ministerstva yustytitsiyi Ukrayiny*, (1). 32–38 (in Ukr.).
  9. Tyshchuk, B. (2019). Yevhen Olesnyts'kyy – pravnyk, polityk, parlamentariy ta halyts'ki sotsial'no-politychni realiyi druhoyi polovyny XIX – pochatku XX stolittya [Yevhen Olesnitsky – lawyer, politician, parliamentarian and Galician socio-political realities of the second half of XIX – beginning of XX century]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya yurydychna*, (68). 242–263 (in Ukr.).
  10. Larry Wolff, *The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture*. Stanford University Press. 2010. P. 131–132.
  11. Keely Stauter-Halsted. *The Nation in the Village: The Genesis of Peasant National Identity in Austrian Poland 1848–1914*. Cornell University Press. 2004. P. 68.
  12. Andrei S. Markovits and Frank E. Sysyn. *Nationbuilding and the Politics of Nationalism Essays on Austrian Galicia*. Harvard University Press. 1982. P. 86.
  13. Hryb, N. (2012). Avstriys'ka konstytutsiya 1848 r.: polityko-pravovi peredumovy pryynyattya, struktura ta osnovni polozhennya [Austrian Constitution of 1848: Political and legal prerequisites for adoption, structure and basic provisions]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya yurydychna*, (56). 92–102 (in Ukr.).
  14. Dan'kiv, Y., & Ostap'yuk, M. (2018). Ivan Franko – analiz hospodars'koyi diyal'nosti korolivstva Halychyny i Volodymyriyi Uhors'koyi imperiyi kintsya XIX – pochatku XX stolittya [Ivan Franko – analysis of economic activity of the Kingdom of Galicia and Vladimir of the Hungarian Empire of the late XIX – early XX century]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika*, (2). 231–234 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 57 pp. 6–14.

Related identifiers:
[10.5281/zenodo.3478557](https://zenodo.org/record/3478557)
http://forumprava.pp.ua/files/006-014-2019-4-FP-Bondarenko_3.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2019_4_3.pdf
License (for files):

Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 02.08.2019

Accepted: 27.08.2019

Published: 30.08.2019

Cite as:
Бондаренко, Н. О. (2019). Набуття досвіду парламентської діяльності галицькими українцями та його значення у формуванні національної правосвідомості (1848–1914 роки). *Форум Права*, 57(4). 6–14. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3478557>.

 Bondarenko, N. O. (2019). Nabuttya dosvidu parlaments'koyi diyal'nosti halyts'kymy ukrayintsyamy ta yoho znachennya u formuvanni natsional'noyi pravosvidomosti (1848–1914 roky) [Gaining experience of parliamentary activity by Galician Ukrainians and its importance in the formation of national justice (1848–1914)]. *Forum Prava*, 57(4). 6–14. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3478557>.